

AZ 1939. ÉVI II. TÖRVÉNY ÉS A LEVENTE-
INTÉZMÉNY

A harmincas évek derekán már előrevetette árnyékát az új világháború. A párizskörnyéki békerendszer erőszakos megváltoztatására törekvő agresszív hatalmak, elsősorban a fasiszta Németország, teljes erővel készülődött a totális háborúra. Szövetségei, tehát a magyar uralkodó körök is, igyekeztek lépést tartani velük.

Ezen az úton fontos állomást jelentett az 1938. március 11-én elnyert *fegyverkezési egyenjogúság*. A nyílt fegyverkezést, az általános kötelező katonai szolgálat visszaállítását, az ifjúság katonai előképzését és revansista nevelését most már semmi sem zavarta.

A belpolitikai élet jobbszárnyához tartozók elégedettek voltak. „A Trianonban reánk vert bilincsek legsúlyosabbika . . . lehullott a nemzet testéről . . .”¹ — így ünnepelték hivatalos körökben március 11-ét. E vészjósló történelmi helyzetben kezdtek hozzá a „totális” háború igényeit figyelembevevő új honvédelmi törvény kidolgozásához. A katonai előképzést is új alapokra lehetett helyezni. Az új helyzetnek megfelelően kellett meghatározni, hogy mi legyen a levonteképzés feladata, milyen helyet foglaljon el az új honvédelmi kötelezettség rendszerében. Ki kellett dolgozni az intézmény anyagi fenntartásához, képzési és nevelési feladatainak ellátásához szükséges alapelveket, meg kellett vitatni a szervezeti formákra vonatkozó javaslatokat. Mindez igen nehéz feladat volt, de az idő sürgette az illetékeseket, nem lehetett késlekedni.

A trianoni rendszer széthullására, felszámolására, a békeszerződés aláírásától kezdve vártak az uralkodó körök és propagandájuk, neveléspolitikájuk eredményeként a magyar társadalom jelentős része. A legfelső katonai vezetés is készült a „nagy pillanatra”, annak eljövetele mégis meglepetésként érte őket. Ismét ölükbe hullott az a történelmi lehetőség, amellyel nem tudtak élni sem a fehérterrort követő időkben, sem pedig a gazdasági világválság teremtette viharos helyzetben. A horthysta tisztikar felső rétege mindkét esetben kénytelen volt meghátrálni a tradicionális uralkodó társadalmi erők előtt s megelégedni a kompromisszummal. Jól lehetett ezt érzékelni a levonteképzés feletti hegemoniáért, a kizárólagos katonai vezetés megszerzéséért folyó összecsapások alkalmával.

Az új történelmi helyzet egyértelműen a katonai vezetésnek kedvezett. Az „országgyarapítás”, a „bolsevizizmus” elleni nemzetközi harcba történő bekapcsolódás, a „belső ellenség” fékentartásának a háborús helyzet miatt megnövekedett jelentősége egyaránt növelte szerepüket.

Az új honvédelmi törvény kidolgozása során *ismét fellángoltak a harcok a legfelső katonai és a politikai vezetők között*. A küzdelem heves volt, de végső kime-

¹ Hadtörténelmi Intézet Levéltára (HIL) Levante 37/fasc. 1938.

nete le iránt nem lehetett kétség. A világháború előestéjén, az országot irányító politikai erők a legfelső katonai vezetés intenzív támogatását nem nélkülözheték. Nagy szükségük volt a hadseregére.

A katonai vezetésnek lassan az állami élet egészére kiterjedő befolyását átmenetileg lehetett korlátozni, de meggátolni nem. Ismerjük TELEKI PÁL, akkor vallás- és közoktatásügyi miniszter HORTHYHOZ intézett előterjesztését a hadseregnek a polgári kormányzatra gyakorolt befolyásáról. Ebben megemlékezett az új honvédelmi törvény levontekötelezettségről szóló részének végrehajtási utasításával kapcsolatos katonai törekvésekről is. Többek között ezeket írta: „Az 1939. évi honvédelmi törvény végrehajtási utasításának első tervezete bepillantást enged abba a gondolatvilágba, amely az igazgatás minden ágában vezető és irányító szerepet követel a katonaság számára. E tervezet szerint az azt készítő magas rangú vezérkari tisztek a levonteköteles ifjakon keresztül nem csupán az iskolából kikerült ifjúság, hanem a középiskolai és egyetemi ifjúság nevelését is irányítani kívánták . . . Ebből az utasításból e formában nem lett jogszabály. Az én személyes közbejöttömmel . . . állapították meg az új utasítás irányelveit. Ezek alapján teljesen új és megfelelő rendelet készült.”²

Ez az adat két szempontból is fontos. Egyrészt azért, mert fel tudjuk hívni a figyelmet arra, hogy TELEKI PÁLNAK már a törvényjavaslat előkészítése során is harcolni kellett a legfelső katonai vezetés törekvései ellen, másrészt az is kétségtelenné válik, hogy a katonai vezetés, a törvényjavaslat előkészítése során tett engedményeket (melyekről a továbbiakban szó lesz) a végrehajtási utasítás kidolgozása alkalmával ismét fel akarta számolni.

*

A honvédelemmel és a katonai szolgálatot kiegészítő honvédelmi kötelezettségekkel kapcsolatos javaslatok kidolgozása, megvitatása már a harmincas évek elején megindult a Honvédelmi Minisztériumban és a Vezérkari Főnökségen. Gyűjtötték és felhasználták a nemzetközi és a hazai tapasztalatokat. Főként az intézmény eddigi negatív tapasztalatait kellett figyelembe venni a javaslatok kidolgozásánál, s ebben nem volt hiány. A törvényjavaslat, így a katonai előképzésre vonatkozó rész kidolgozásában is elsőrangú szerepe volt a Honvédelmi Minisztérium törvényelőkészítő — tizenötödik — osztályának.

Az évekig húzódó tárgyalások alatt több alapvető kérdésben tisztázódtak az álláspontok. Eldöntötték, hogy az új törvényben az előképzést *teljesen katonai alapon* építik ki, tehát az egész magyar ifjúságot nem a cserkészlet, hanem a levontintézmény továbbfejlesztése útján állítják az eddiginél is szorosabban a honvédelem szolgálatába, a vezetés pedig minden vonatkozásban a Honvédelmi Minisztérium kezébe kerül. Az intézmény fenntartásához, működéséhez szükséges anyagiak biztosítását viszont csak részben kívánták vállalni. A kötelezettség célját a katonai szolgálat előkészítésében jelölték meg, amire azért van szükség, hogy a hadseregben rendelkezésre álló időt ne kelljen másodrendű feladatok megoldására fordítani. Nem volt egyetértés viszont az *új véderőtörvény szerkezetére vonatkozóan*, pontosabban azt nem sikerült minden illetékes tényezővel elfogadtatni, hogy az új véderőtörvény magába foglaljon-e minden honvédelmi kötelezettséget vagy sem. A vezérkari főnökség osztályai (Vkf) a több évig húzódó tárgyalások során következetesen az egységes, minden kötelezettséget magába foglaló törvény-forma mellett kardoskodtak. Meglepve tapasztalták, hogy az

² Horthy Miklós titkos iratai. Szerk.: *Szinnai M.—Szűcs L.* Bp. 1962. 243—44.

érdemi tárgyalások megindulása idején, 1938-ban, ismét egy „töredék” tervezetet kaptak kézhez. Az osztályok, erre vonatkozó közös véleményükben, régi elképzelésüket ismételték meg.³

Az érdekek, elképzelések egyeztetése folyt tovább, míg végül is 1938. június 25-én sor kerülhetett a „nyers tervezet” megvitatására.⁴ Augusztus 10-én a honvédelmi miniszter a minisztertanács elé terjesztette az új véderőtörvény alapelveit. Az ott született elvi döntések alapján dolgozták ki a javaslatot általában. A honvédelmi miniszter fontos katonai érdekekre hivatkozva kérte ezeknek az elvi döntéseknek a felülvizsgálását és módosítását, ugyanakkor jelezte „egy-két újabb katonai kívánalom” felmerülését. A leventekötelezettségről szóló fejezetet „az eredeti bejelentéstől eltérőleg” nem a hadkötelezettség részeként, hanem *önálló kötelezettség* alakjában illesztette be, amit a kötelezettek jelentékeny részének „serdületlen kora miatt” tartott indokoltnak.⁵ Szeptember 28-tól október 5-ig a Vkf-nél tanulmányozták a tervezetet. Ezen a napon érkezett a honvédelmi miniszterhez, RÁTZ JENŐHöz TELEKI átirata, amely a véderőtörvénynek a testneveléssel és leventeképzéssel foglalkozó részére vonatkozó észrevételeit tartalmazta.⁶

TELEKI véleménye szerint a tervezet átdolgozásra szorul. „A leventekötelezettségről szóló törvénytervezet jelen formájában *elégtelen, kiragadott rész egy nagy egységes feladatkörből* — jelentette ki az átirat bevezető részében —, a nemzet ifjúságának neveléséből, ennek minden említése nélkül. Így fogalmazva alkalmas arra, hogy annak az egész nagy feladatnak teljesítését *megbontsa és elrontsa*. A hadierényekre nevelés csak egyik szelvénye a hazafias kötelességre való nevelésnek . . . ebben az egészben egyetértőleg és *szervesen* kell, hogy beleépüljön, nyilvánvalóan a *nevelés egyetemes miniszterének közreműködésével és ellenőrzése mellett.*” (Kiem. GF.) A leventeképzést, mivel az sem az egyik, sem a másik miniszternek nem kizárólagos „competentiája”, olyan egyén kezébe kell letenni, aki mindkét miniszter bizalmát élvezi. Ezért a főfelügyelő közvetlen munkatársai „főként pedagógus katonák és katonaviselt pedagógusok kell, hogy legyenek.” A leventeképzés tartalmát, tananyagát, a képzés formáit közösen kell, hogy megállapítsák, ellenőrizzék, és továbbfejlesszék. A foglalkozásokat — a cserkészet tanúsága szerint — korcsoportokra osztva kell tartani, és az elvégzendő anyagot is ennek megfelelően összeállítani.

Így az alsó korosztályok nevelésének, képzésének ügye elsősorban a VKM feladata, a 18—23 éves korosztály foglalkozási anyagának megállapítása viszont elsősorban a Honvédelmi Minisztérium feladata kell, hogy legyen. TELEKI hangsúlyozta, hogy *az oktatók pedagógiai felkészültségének, rátermettségének* milyen nagy jelentősége van. Hivatkozott az olasz példára, ahol eltávolítják azt az oktatót, akiről kiderül, hogy nem tud megfelelően foglalkozni a balillákkal. Szükségesnek tartotta az adott oktatói állomány alapos átrostálását, az új vezetők képzésénél pedig a pedagógiai, ill. katonai képzés biztosítását. „Idővel — olvashatjuk az átiratban — a leventeoktatásból főfoglalkozást kell csinálni . . . mert akár a katonaságtól, akár a tanárságtól ideiglenesen vezényelt, vagy beosztott emberek nagy általában nem fognak soha teljes megelégedésünkre dolgozni.” A nyugdíjasok pedig nem elég mozgékonyak. Ezután a *cserkészet értékét* fejtegette, amit szerinte a leventeségben is az „elite” képzésére kellene felhasználni. A

³ HIL. VKF. Eln/1. oszt. 200. dbz. 1938.

⁴ Uo. 190. dbz. 1937.

⁵ Országos Levéltár (OL) Büm. ált. 62/fasc.

⁶ HIL. Hüm. Eln/15. oszt. 72/fasc.

cserkészlet szerepének bevétele a törvény szövegébe azért kívánta, hogy számára állami elismerést és védelmet, valamint autonómiát biztosítson.

Kérte, hogy a fegyelmi szabályok „egybeállításánál” a VKM-nek biztosítsanak beleszólást, ugyanígy a népművelés előképzéssel összefüggő munkájának irányításánál, a nyilvántartásra vonatkozó szabályzat összeállításánál, és az orvosi vizsgálatokkal kapcsolatos szabályok megalkotásánál. Az intézmény anyagi alapjainak megteremtésére vonatkozóan támogatta az Országos Testnevelési Tanács kérését, hogy a leventeintézményre a „totalizátor”-jövedelem (vagyis az állami lóversenyfogadási bevétel) egyharmadánál kevesebbet, de annál többet semmiképpen se fordítsanak. Hatásos érvként említette, hogy a társadalmi sport is nemzetvédelmi célokat szolgál, tehát fejlesztése szükséges, ehhez viszont az eddigieknél nagyobb pénzügyi fedezetre van szükség. Ugyanabból a pénzből mindkettőt nagyobb arányban segíteni lehetetlen.

A gyakorlóterek és az e célra használható ingatlanok megszerzése tárgyában hozzászólási jogot kért, és csökkenteni igyekezett a Honvédelmi Minisztérium tervezete által a törvényhatóságokra rótt anyagi terheket. Eddigi tapasztalat alapján állítom — olvashatjuk az átiratban — „hogy az itt felvett kötelezettségek túlságosan súlyosak s mivel azokat a gazdasági érdekek szempontjából kivihetetlennek látom, a kötelezettséget csupán a gyakorlósport- és lóterekre kellene imperative biztosítani, míg a többi létesítményt mint kívánalmat lehetne megemlíteni.”

Nem tartotta keresztülvihetőnek a tervezet kötelező egyenruhaviselésről szóló paragrafusát sem. „Nem önkéntesen vállalt szolgálattal járó anyagi terhek nem háríthatók át a leventékre, vagy hozzátartozóikra . . . A törvénybe nem tartó rendelkezése pedig csak fegyelmetlenségre szolgált alkalmat.”

TELEKI átiratában tehát az a központi törekvés jutott kifejezésre, hogy a leventekötelezettséggel kapcsolatban visszaverje a katonai vezetés „egyeduralmi” törekvését, minden lényeges kérdésben a honvédelmi minisztériummal azonos jogot biztosítson a maga számára, ugyanakkor növelje az intézmény vonzerejét, általában szigorítsa a felnőttek s az intézmények vezetőinek ezzel kapcsolatos felelősségrevonását.⁷ A kissé szokatlanul nyers hangnemben fogalmazott átirat — ami kifejezője volt TELEKI általános véleményének a katonai vezetéssel kapcsolatban — hosszas tárgyalások kiindulópontját jelentette.

*

Mielőtt ennek ismertetésébe kezdenénk, érdemes figyelmet szentelni a leventeintézmény anyagi alapjainak megteremtésére vonatkozó *belügyminisztériumi álláspontnak*. Ebből kiderül, hogy szakszemponthból más tárcák is támadták a Honvédelmi Minisztérium tervezetét.

A Belügyminisztérium saját költségvetését védte, beleszólási jogot kívánt biztosítani minden kérdésbe, amelyben érdekelt volt, és igyekezett megvédeni a törvényhatóságokat esetleges újabb terhektől, sőt a régieket is szeretne volna csökkenteni. Így érveltek: „. . . a kérdést — az intézmény anyagi ellátását — elvi alapon kell megoldani, mégpedig annak az egyedül helyes elvnek az alapján, hogy a levente intézmény fenntartása teljes egészében állami feladat.” (Kiem. GF.) Az intézmény feladata — itt idézték a törvényjavaslat részletes indoklását — nem minősíthető önkormányzati feladatnak, nem „helyi szükségleteket, célokat szolgálnak, hanem a nemzet egyetemét érdeklő célokat.” A törvényhatóság-

⁷ Uo. 4. § (5) bekezdésével kapcsolatos megjegyzései.

goknak a békeszerződés miatt kellett addig a terheket magukra vállalni, ez a kényszerítő körülmény megszűnt.”

Ez a szükségmegoldás — érvelt a Belügyminisztérium törvényelőkészítő osztálya — most már mellőzhető. Az önkormányzatokat egyébként is tehermentesíteni kell, mivel a maximális pótdadóterhelést túlnyomó részt már elérték, „sőt a községek 65%-a még ennek ellenére is államsegélyre van utalva.” A Honvédelmi Minisztérium javaslata sérti az egyenlő teherviselés elvét is, mert 3 300 község és 35 törvényhatóság viselné a terheket, de a felhasználásba nem szólhatnak bele, ez képtelenség lenne.

Azt javasolták, hogy a községek legfeljebb gyakorló- és lőterek, levante otthonok, egyéb területek (fürdő, uszoda stb.) használatra történő átengedésére legyenek kötelezve. A támogatásra szoruló községeket viszont ne a vármegye, hanem — a honvédelmi tárca keretében — az állam támogassa. Ugyanígy a Honvédelmi Minisztériumra kívánták hárítani a levante kötelesek szakorvosi vizsgálatából származó kiadásokat is.⁸

*

Az ellenjavaslatok kereszttüzeiben a Honvédelmi Minisztérium nehéz helyzetbe került, de szívósan folytatta a harcot. Álláspontját minden áron diadalra akarta vinni.

1938. szeptember 28-án a Honvédelmi Minisztérium polgári csoportfőnökénél vitatták meg a vallás- és közoktatásügyi miniszter hozzászólását, november 5-én bevonták a tárgyalásokba a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és az Igazságügyminisztérium megbízottait is. Megbeszélést a két minisztérium álláspontját, ennek során kölcsönösen engedelményeket tettek.

A Honvédelmi Minisztérium elfogadta a VKM azon kérését, hogy a törvényben mondassék ki, a „levanteképzés a magyar ifjúság nevelésének szerves kiegészítő része.” (1. §). Azt a kérést, hogy „a levante-főfelügyelő, annak kinevezési módja és feladata is és az, hogy alája tartoznak a levanteoktatók és felügyelők is, megemlést nyerjen” a HM képviselői ismételten elutasították. Indoklásuk nem hagy kétséget afelől, hogy a legfőbb katonai vezetést, és annak teljhatalmát az intézmény felett minden áron biztosítani akarták. „Feleslegesnek látszik — mondták a tárgyaláson — mert ez nem igényel törvényi szabályozást. Különben is a levante-főfelügyelőt az államfő nevezi ki, az *csak katonai személy lehet* különösen most, amikor már a levanteképzés törvényen nyugvóan is a katonai előképzésből fog állani.” (Kiem. GF.) A VKM képviselői nem fogadták el ezt az álláspontot, tájékoztatták erről TELEKIT.

A VKM-nek azt a kérését, hogy a levante foglalkoztatás „kiképzési és tananyagát” a Honvédelmi Minisztérium a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériummal egyetértőleg állapítsa meg, úgy teljesítették, hogy a „nevelési anyagot illetően” biztosítsanak közreműködést a VKM részére. A kötelezettek korcsoportbeosztásával kapcsolatos kérdést — megállapodásuk értelmében — a törvényjavaslat részletes indoklásában fogják megemlíteni. A levanteoktatók és felügyelők honvédelmi és pedagógiai képzésének, a két miniszter által történő gondoskodására vonatkozó VKM javaslatot a Honvédelmi Minisztérium elutasította, csak arra volt hajlandó, hogy kijelentse: „a levante oktatók, tehát a levante kiképző személyek kiképzésénél a VKM közreműködését adott esetben nem tartja kizártnak.”

⁸ OL. Büm. ált. 62/fasc.

Nem kívánták megemlíteni a törvényben a cserkészetet sem. A VKM képviselői mindkét esetben bejelentették, hogy a Honvédelmi Minisztérium álláspontjáról tájékoztatják miniszterüket.

A hetenként kiképzésre szánt idő mennyiségében viszont megegyeztek.

A VKM 2—3 órát javasolt, a HM javaslata „legfeljebb heti 4 órát” írt elő, ezt a Honvédelmi Minisztérium képviselői úgy értették, hogy ezen a maximális igénybevételen belül a 3 vagy esetleg a 2 óra is lehet a megállapításra kerülő idő, minek esetleg a fiatalabbaknál helye is lehet. A „totalizátor”-bevétel felhasználásáról hosszas vita után úgy döntöttek, hogy a VKM az eddigi hányadot — kb. 1/3-ot — továbbra is átengedi. Engedékeny volt a kultuszminisztérium a testnevelés céljára létesült berendezések átengedését illetően is. A formaruha beszerzési kötelezettségét a HM a következő indoklással védte meg: „Ezt a terhet a tehetősebbek vállalják, a többi, aki erre rászorul, úgysis támogatásban fog részesülni, ha a formaruha kötelezően bevezetetik.”

TELEKIÉK ezen a tárgyaláson minden lényeges kérdésben engedtek a katonai vezetés nyomásának, eredménynek viszont az általános elvi jelentőségű 1. § javaslatuk szerinti szövegezését, és a VKM szerepének a mellékes kérdésekben történő biztosítását könnyvelhették el. A törvényjavaslat szövegezésével kapcsolatos harc során bekövetkező teljes vereségük nem váratott soká magára. A Honvédelmi Minisztériumban örömmel nyugtázhatták: „a leventekötelezettségi törvényrészről a VKM és a HM között függőben csak a leventeoktatók pedagógiai képzésének kérdése maradt.” Ez sem sokáig. A két érdekelt miniszter „november hó utolsó napjainak egyikén” megtárgyalta a még függőben levő kérdéseket, és mindenben megegyezésre jutottak: A „Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úr Ónagyméltósága a Honvédelmi Miniszter úr Ónagyméltósága részéről a leventeképzés és foglalkoztatás megszervezésére vonatkozóan megadott tájékoztatások után és különösen a törvényjavaslat e részéhez fűzött általános és részletes indoklás ismertetése után a törvényjavaslatnak a levente kötelezettséget szabályozó részét illetően további észrevételt nem emelt.”⁹

A tárgyalások ideje alatt a *jobboldali sajtó, különösen a „fajvédők”* hozzákezdtek a közvélemény erőteljes befolyásolásához. A „most már honvédelmi felségjogában felszabadult nemzet követeli Magyarország felelős tényezőitől — olvashatjuk a *MOVE* 1938. december 31-i számában —, hogy ne arany középutat keresve, de forradalmi gyorsasággal valósítsa meg mindazt, amitől 20 évig eltiltottak bennünket . . . Csak a militarista szellemben újjászületett Magyarország fegyverrel kezében szerezheti vissza hegemoniáját a Duna-medencében és vezetheti a nála kultúrában és szellemben kisebb értékű nemzetiségeket.”¹⁰ A *Levente* című lap már ismertetést adott a készülő törvény rá vonatkozó részéről. Ezeket írta: „A Leventeintézmény szervezete, részben a foglalkozási anyaga, a leventenevelés erkölcsi és hazafias tartalma, egész szelleme az új honvédelmi törvényjavaslat értelmében teljes átalakulás előtt áll.”¹¹ A *Magyar Katonaujság* a honvédség szerepéről cikkezett. „Ez a honvédség kifelé kard, de befelé éles szemmel és dacos magyar akarattal áll őrt a felforgatókkal és nemzetrombolókkal szemben.”¹²

A jobboldali sajtónak ez az egymást túlharsogó, háborúra úszító hangja elnyom-

⁹ HIL. Hüm. Eln/15. oszt. 72/fasc.

¹⁰ MOVE (folyóirat), 1938. dec. 31. „Csak katonát akarok látni”.

¹¹ Levente (folyóirat), 1939. 3. sz. „Beszámoló az 1938. évi leventemunkáról”.

¹² Magyar Katonaujság, 1939. jan. 15. „A nemzetvédelemről általában”.

ta a „nemzetrontók” figyelmeztetését: *veszélyben nemzeti függetlenségünk, a háború az ország pusztulását jelenti.* Minden haladt a maga végzetes útján.

A szaktárcák által jóváhagyott törvényjavaslatot, a képviselőház elé terjesztést megelőzően, annak véderő, közjogi, közigazgatási, közgazdasági, és közlekedési, valamint egészségügyi bizottsága vitatta meg. Az 1938. december 15—16—19-én és 20-án lezajlott tárgyalásokon a javaslatot általánosságban elfogadták, „elvi észrevételeknek a minisztériumi szakelődőkkel való részletes megvitatása végett pártközi albizottságot” küldtek ki. Ez december 21—22—23-án és 1939. január 9-én a hadügyminiszter részvételével „a felmerült összes részletkérdéseket behatóan megvitatta. „Ezután az együttes bizottság január 10—11-én — az albizottság eredményeit is figyelembevéve — részletesen is megvitatta, és azt „módosításokkal és kiegészítésekkel részleteiben is elfogadta.”¹³

Melyek voltak az említett *módosítások és kiegészítések*? A bizottság többsége helyesnek találta a kötelezettségek együttes rendezését, de még mindig voltak hívei a kétrészes megoldásnak is. Célszerűnek találták a testnevelési kötelezettség levontekötelezettségéig történő átalakítását, s egyetértettek feladatának meghatározásával.¹⁴ Megnyugtatta a bizottságot az, hogy a „levontekötelesek életkora figyelembe fog vétetni, a gyermekkorban levő levonték kiképzése megfelelő pedagógiai képzettséggel rendelkező oktatószemélyzetre fog bízni... ”¹⁵

A bizottság úgy gondolta, hogy például érmekkel, kedvezményes mozijegyekkel kellene a kiváló eredményt elért levontéket jutalmazni „a levontekintézmény népszerűsítése és a buzgalom fokozása érdekében... Az együttes bizottság arra tekintettel, hogy a levontekötelezettségnek közkötelezettség jellege van, azt találta indokoltnak, hogy ha a levonték részére formaruha rendszeresítettik, annak költsége az államkincstárt terhelje.” A segélyezést csak a lábbeli biztosításánál tartották megengedhetőnek.¹⁶ Az intézmény fenntartásáról szóló résszel kapcsolatban a bizottság utalt arra, hogy a levonteképzés céljára biztosított hozzájárulás (a totalizátor 1/3 része) „igénybevételét fokozatosan megszüntetendők tartja avégből, hogy a felszabaduló összegek is az általános testnevelés céljaira s ennek keretében a sportegyesületek fokozottabb támogatására legyenek felhasználhatók.”¹⁷

A kisajátításról szóló részben a Kereskedelemügyi Miniszter részére biztosították az engedélyezés jogát, az aránytalan megterhelés elkerülése érdekében pedig a törvényjavaslatban szereplő „szükséges” szó után a „teherbíró képességének megfelelő” formulát iktatták be. A VKM és a HM álláspontját — a népművelés szerveinek bevonására, és a levontekoktatók pedagógiai képzésénél a VKM befolyás biztosítása érdekében — a következőképpen igyekeztek összebékíteni. „A nyilvános iskolák tanzemélyzetének — hangzott a bizottság által javasolt szövegezés — és a népművelés szerveinek a levonteképzésben és a levontek egyesületek irányításában való közreműködését a vallás- és közoktatásügyi miniszter a honvédelmi miniszterrel egyetértésben, a levontekoktató személyzet kiképzésének nevelési és oktatási tananyagát pedig a honvédelmi miniszter a vallás- és közok-

¹³ Az 1935—40. országgyűlés képviselőházának irományai. Bp. 1939. XII. köt. 329.

¹⁴ A törvényjavaslat egészét tekintve fentiekén kívül egy sor módosítás, kiegészítés történt, például a 81, 141, 219 §-nál is.

¹⁵ Az 1935—40. ogy. képv. ir. 330—331.

¹⁶ Uo. 338—339.

¹⁷ Uo.

tatásügyi miniszterrel egyetértve szabályozza.” A magyar sport nemzetközi szerepléséhez fűződő nemzeti érdekre való hivatkozással, a javaslat 13. (2) bekezdésének 3. mondata helyett a következő megfogalmazást tartották szerencsésnek: „A tizennyolcadik életévüket be nem töltött leventeköltelesek az iskolai hatóság felügyelete alatt álló egyesületekben, továbbá a vallásos egyesületekben, valamint a magyar cserkészszövetség kötelékébe tartozó cserkészcsapatokon kívül egyesületek vagy bármily más megjelölésű egyesületi jellegű szervezetnek (1938: XVII. tc. 1. §) tagjai nem lehetnek. Ez a rendelkezés nem akadályozza, hogy sportegyesületekben — a 18. életévüket be nem töltött leventék — engedéllyel edzést folytathassanak és igazolt versenyzők lehessenek.” Engedéllyel igazolt versenyzők részt vehetnek nemzetközi sportrendezvényeken is.

Az együttes bizottság egy szót sem ejtett a készülő véderőtörvény leventekötelezettségről szóló részének III. fejezetéről, amely a *büntetőrendelkezéseket* foglalta magába. A hallgatás részükről indokolt volt, hiszen a kötelezettekkel szembeni, törvényesen megalapozott erőszak növelésének szükségességében már régóta egyetértettek, az ellenzéknek pedig fölösleges volt újabb vörös posztót lengetni. A „csodaszarvas” megtette a magáét.¹⁸

Az 1939. január 11-i üléssel lezárult az új véderőtörvénnyel kapcsolatos, évekig tartó előkészítő munka. A szociáldemokrata parlamenti frakció és az ellenzék szereplését értékelve REISINGER képviselő megállapította: „Mi, a közös bizottságok szociáldemokrata tagjai, természetesen semmiféle kifogást (Kiem. GF.) nem emeltünk a javaslatnak az ország önvédelmét szolgáló rendelkezései ellen, de állást foglaltunk azokkal a politikai jellegű intézkedésekkel szemben, amelyek hézagos megszövegezésük folytán alkotmányjogi és parlamentáris szempontból joggal aggályokat keltettek. A javaslat bizonyos túlzott követeléseit is sokalltuk. A bizottsági tárgyalások során, a polgári ellenzékkel együtt, sikerült *lényeges eredményeket* elérnünk, bár minden aggályunkat és minden ebből fakadó kívánságunkat nem tudtuk elfogadtatni.

A lehetőséghez képest azonban visszaszorítottuk a javaslatot a katonai kerektek közé, ill. csökkentettük a javaslat politikai tendenciáit . . . A levente intézményről szóló rendelkezéseknél sikerült a legfiatalabb korosztály részére a tanítói kar igénybevételét elérnünk . . . Sikerült többé-kevésbé megvédenünk a 18—26 évesek szervezkedési szabadságát.”¹⁹ Az SzDP parlamenti frakciója a képviselőházban folyó tárgyalások alatt sem változtatott álláspontján.

A javaslat előadója vitéz CSICSERY-RÓNAY ISTVÁN, 1939. január 13-án terjesztette a Ház elé az egyesített bizottság jelentését,²⁰ január 17-én pedig megkezdődött a törvényjavaslat képviselőházi vitája.²¹ Az előadó Bölcs Leótól a javaslat Ház elé terjesztésének napjáig áttekintette a „magyar nemzet fényes haditetteit” mintegy a tárgyalás alaphangulatának megteremtése érdekében, majd az „internacionalista, zsidó, szabadkőműves” destrukció elleni kirohanásokkal teli beszédet hosszan tartó élénk helyeslés, éljenzés és taps fogadta a jobboldalon és a középben. Még el sem ült az ováció, mikor a hatás további fokozása érdekében

¹⁸ *Imrédy* ellenfelei élcélődésének állandó céltáblája volt a mozgalom célját jelképező mitológikus állat, a csodaszarvas. Így a parlamenti vitákban is sűrűn szerepelt.

¹⁹ Népszava, 1939. jan. 11. (Értesítő. Szociáldemokrata parlamenti csoport közleményei.) „Milyen eredményeket ért el az ellenzék a honvédelmi törvényjavaslat tárgyalásánál”.

²⁰ Országgyűlési Napló (Képviselőház). XXIV. köt. 1939. jan. 13. 241.

²¹ Uo. jan. 17. 255.

a javaslatot fenntartás nélkül üdvözlő képviselők léptek a szónoki emelvényre. A felszólaló képviselőknek ez a csoportja — vitéz UJFALUSSYTÓL HUBAY KÁLMÁN-ig sokan tartoztak ide! — nem átalotta azt hangoztatni, hogy az embereknek és népeknek természetes állapota a harc.²² Az új törvény alapján létrehozandó véderőt Európa-legerősebb és legjobban felszerelt hadseregévé kívánták fejleszteni, s a javaslat levontekötelezettségről szóló részében az tetszett nekik a legjobban, hogy „az egész levontekiképzés katonai színezetűvé vált.”²³ Mindezt a jobboldal állandó helyeslése közepette mondhatták el.

A nemzetiszocialistákat ez esetben sem lehetett kielégíteni, ők a kormánypártiakon is túltettek, s ha „finoman” is, de kifejezték a javaslattal szembeni elégedetlenségüket. Az *Új Magyarország* idézte vezérszónokukat: „a nemzeti szocialistáknak — mondta HUBAY KÁLMÁN a Házban — akik a militarista szellemet hirdetik, a javaslatból nincs semmi elvenni valójuk, inkább hozzátennének.”²⁴ A kötelező kormánypárti felszólalások elhangzása után a javaslat iránti érdeklődés azonban megcsappant. DROBNI képviselő hangot is adott ennek: „... illő volna ... minden pártnak — mondotta a Ház január 19-i ülésén — legalább is olyan érdeklődést tanúsítania a honvédelmi javaslat tárgyalása iránt, mint az interpellációk iránt ... Az interpellációk tegnapi áradatát zsúfolt padsorok előtt mondták el itt ... ma pedig ... az ország jelene és jövője szempontjából legalapvetőbb törvényjavaslat tárgyalásánál nagyon kevés képviselőt látok itt, még azok közül is, akiknél pedig délben 12 órakor mégiscsak bekövetkezhetne a felkelés ideje.”²⁵

A kormánysajtó magyarázni próbálta a szembetűnő érdektelenséget. „A honvédelmi javaslatot hosszan és alaposan tárgyalták a bizottságok, több módosítás is történt s a képviselőház plenáris tárgyalásánál már nem vártak hosszadalmas vitát.”²⁶ Az *Esti Újság* másnapi száma pedig ezt a címet adta parlamenti tudósításának: „Nincs ellenzéke a honvédelmi javaslatnak.”²⁷ Az igazság az volt, hogy a Horthy-fasizmus parlamentjében, különösen a rendszer szempontjából élet-halál harcot jelentő világkonfliktus előestéjén, *nem volt és nem is lehetett igazi ellenzéke a véderőtörvénynek*. Akik szembeszálltak volna az uralkodó osztályok háborús készülődéseivel, azokat nemhogy a parlamentbe nem engedték, de törvényen kívül helyezték a rendszer urai. Ilyen értelemben igaza volt annak a kormánypárti képviselőnek aki kijelentette: a honvédelem kérdésében nincs helye a pártoskodásnak.²⁸

Ha igazi ellenzéke nem is volt a javaslatnak, *biráló megjegyzések* egész sora hangzott el a több napos tárgyalás alatt.

A katolikus egyház álláspontja szerint „a törvényjavaslat a keresztény erkölcsnek teljesen megfelel.” Az ugyanis mindenki számára biztosítja az önvédelem jogát, „ha személyről, vagyorról van szó ... Ezért a krisztusi erkölcs tanítása szerint az államnak jogában áll — mint végső eszközhöz — a háborúhoz is hozzányúlni ...”²⁹ Fenti elvi bevezető után REITEL MIHÁLY kérte, hogy az iskolásokat és az iskolát már nem látogató növendékeket ne együtt foglalkoztassák, hanem

²² Uo. jan. 24. 390.

²³ Újfalussy felszólalását az *Új Magyarország* idézte. (1939. jan. 13. sz. 3. 1.)

²⁴ *Új Magyarország*, 1939. jan. 25.

²⁵ Ogy. Napló (Képv.) XXIV. kötet. 1939. jan. 19. 356.

²⁶ *Esti Újság*, 1939. jan. 19. „Honvédelmi vita és interpellációs nap a Házban”.

²⁷ Uo. jan. 20. 3.

²⁸ *Új Magyarország*, 1939. jan. 20. 6.

²⁹ Ogy. Napló (Képv.) XXIV. köt. 418.

„olyan iskolában, ahol elegendő ilyen leventeköteles van, külön kiképzésben részesüljenek.” Kérte, hogy gondoljanak a szeminaristákra, s a zárdaiskolákat ne használják kiképzésre. Fontosnak tartotta, hogy a 18 éven aluli fiatalok belép-hessenek az egyházi hatóságok vezetése alatt álló egyesületekbe. „Roppant fontos dolog ez — mondta az egyházi vezérszónok —, hiszen a mai leventék elitjét a mi egyesületeink adják. A szakoktató ezekből kerül ki, a leventeintézményben is rendszerint kiemelkedik.” A Hitlerjugenddel szemben kiemelte a vallás erkölcsi nevelés biztosításának szükségességét.³⁰

A katolikus egyház a háborús előkészületeket eszméivel támogatta, a háborút mint végső eszközt jogosnak és szükségesnek tartotta, de a katonai totalitás irányába mutató törekvésekkel szemben, akár társadalompolitikai, akár nevelési vagy anyagi jellegűek legyenek is azok, védte pozícióit. Tette ezt a rendszer fennmaradásában betöltött szerepének teljes tudatában. Képviselőházi beszédében REITEL MIHÁLY ezt így fogalmazta meg: „ha a keresztet a kardtól elválasztom, mind a kettő elpusztul.”³¹

Több felszólaló hangoztatta — a törvényjavaslatban egyoldalúan kiemelt katonai előképzés ellensúlyozásaként — a lelki nevelés,³² a vallás erkölcsi nevelés jelentőségét, újra és újra ajánlották a cserkészletben bevált módszerek nagyobb mérvű átvételét, alkalmazását.³³ Mindezt természetesen az intézmény eredményességének javítása érdekében. Ezért nem riadtak vissza az igazság kimondásától sem. Ennek igazolására HUSZÁR MIHÁLY felszólalásából idézünk:

„Konstatálnunk kell, mert tény és igazság, hogy 18 esztendő óta van leventeintézmény itt Magyarországon, de 18 esztendő leforgása alatt nem tudtuk a fiatal-sággal úgy megkedveltetni, hogy a fiatalság büszke legyen rá . . . Valami hibának kellett tehát lennie, meg kellene találni a módját (hogy) . . . a fiatalság maga lelkesedjék a katonai gondolatért . . .”³⁴ Volt, aki a gazdasági érdekek védelmében tett bíráló megjegyzéseket a javaslat leventekötelezettségre vonatkozó részére.³⁵ Egyedül a szociáldemokrata képviselők vették azt a bátorságot, hogy beje-lentsék: nem fogadják el a javaslatot.

Nem mintha a véderőtörvény megalkotásának szükségességét tagadták volna. Elutasító magatartásuk helyes értelmezésének biztosítása érdekében a következő formulát alkalmazták: a törvényjavaslatot nem fogadjuk el a kormánnyal szem-beni bizalmatlanság miatt. Felszólalásaikban kiemelték pacifizmusukat, amely kénytelen meghátrálni a történelmi szükségszerűség előtt. Szót emeltek a fasiszta háborús előkészületek, hadigépezetek (hadseregek) egyoldalú, kritikátlan imá-data, azok szolgálai követése ellen. Hangoztatták, hogy a reformok egész sorára lenne szükség, hogy a munkásság képes és hajlandó legyen olyan áldozatokat hozni, amilyeneket az új véderőtörvény tőle megkövetel. Tiltakoztak a SzDP örökös fenyegetése ellen, és bátran kiálltak a szakszervezetek védelmében. REISINGER képviselő mondotta erről a következőket: „. . .nyíltan és határozot-tan kimondom, hogy ha valaki a mai körülmények között a mi szakszervezeteink-hez merne nyúlni, . . .(hogy azt) elvegye anélkül, hogy ezért valamit is komolyan tudna adni egyebet az aranyszarvas bőgésén kívül, az hazája ellen vét.”³⁶

³⁰ Uo. 419.

³¹ Uo.

³² Ogy. Napló (Képv.) XXIV. köt. 378. Huszár Mihály felszólalása.

³³ Uo. 379.

³⁴ Uo.

³⁵ Lázár Imre képviselő például a mezőgazdasági érdekeinek védelmére hívta fel a figyelmet.

³⁶ Uo. 336.

Még ezek a „szolid”, a javaslat lényegét távolról sem érintő bírálatok sem hangozhattak el anélkül, hogy az elnök — a képviselőkről nem beszélve, hiszen azok állandóan közbekiabáltak — ne figyelmeztette volna a „zabolátlan” szónokokat.³⁷ A kormánypárti fülek igen érzékenyek voltak a disszonanciára. Mindez nem befolyásolta a képviselőházat abban, hogy az új véderőtörvény javaslatát háromszori olvasás után általánosságban és részleteiben elfogadja, és azt január 27-én áttegye a felsőházhoz.

A felsőház általános véleményét KOZMA MIKLÓS így fogalmazta meg: „A törvényjavaslatot örömmel fogadom el azzal a megjegyzéssel, hogy nagyon örültem volna, ha sokkal hamarabb kerül benyújtásra.”³⁸ A képviselőházi vitához hasonlóan itt is voltak „szelíden” opponálók, akik a módszerek alkalmazásának, a társadalmi hovatartozás kellő figyelembevételének jelentőségére hívták fel a HM figyelmét,³⁹ itt is akadt olyan felsőházi tag, aki a javaslatban foglaltak „továbbfejlesztését” szorgalmazta,⁴⁰ és természetesen a beterjesztett javaslat hívei is szép számmal kiálltak ügyük mellett. Példaként MESKÓ beszédéből idézzünk: „Volt nekünk levanteintézményünk már az elmúlt húsz esztendő alatt is; de nekem az a meggyőződés, hogy amikor a törvény végérvényesen a hadügyminiszter hatáskörébe utalja a levanteintézményt, amikor a hadügyminiszter bocsátja rendelkezésre a kellő támogatást, szervezi meg a levanteintézményt, katonai formák szerint, az egészen másként fog alakulni és alapja lesz a katonai szolgálatnak.”⁴¹

A munkásságot képviselő SzDP itt már természetesen nem juthatott szóhoz. Ezért még a képviselőháznál is egyértelműbben fogadták el a törvényjavaslatot. Kiemelkedő jelentőségét kívánták hangsúlyozni azzal is, hogy javasolták: foglalják szövegét a törvénytárban nemzetiszínű keretbe. A jobboldali sajtó egymást felülmúlva üdvözölte az új véderőtörvényt. BARTHÁT idézte a *Magyar Katonaújság*: „Évezredek magyar álom valósult meg az új honvédelmi törvényenyl: az önálló, erős, nemzeti hadsereg!”⁴²

1939. február 1-én „Trianon óta először” már az új törvény alapján sorozták az újoncokat.⁴³

Mit jelentett az új véderőtörvény a *levanteintézmény további sorsára nézve*? Az 1939: II. tc. a honvédelmi kötelezettségek sorában első helyen említi a levante-kötelezettséget. A testnevelési kötelezettség levante-kötelezettséggé alakult át. Célja elsősorban az lett, hogy a tényleges katonai kiképzést lehetőleg mentesítse az elemi katonai képzéstől. Bár az 1921: LIII. tc. is ezt a célt fogalmazta meg, az most a katonai egyenjogúság visszaszervezésével kialakult új helyzetből követ-

³⁷ Uo. 396—397. Malasits képviselő felszólalása alatt.

³⁸ OL. Kozma ir. 27/fasc. 1939.

³⁹ Az 1935: évi április hó 27-ére hirdetett országgyűlés felsőházának Naplója. IV. köt. Bp. 1919. 45.

⁴⁰ Uo. 59. Vitéz Borczy Gábor fejtegetése a legfelső katonai vezetés jobboldali csoportjának 1919 végén, az intézmény szervezésekor képviselt álláspontjára emlékeztet. „Célszerű lenne — mondotta többek között —, ha a levanteintézményen kívül a katonai nevelést az iskolákba is szervesen és intenzívebben bekapcsolnák. Természetesen nem arra gondolok, hogy a kis elemistákat is katonai gyakorlatokra szorítsuk, de azért már az alsó iskolák, tehát az elemi iskolák tananyagába is elültetném annak az erős, nemzeti, militarista szellemnek a palántáit, amelynek alapjai a már említett katonai szellem kialakulásának.”

⁴¹ Uo. 61.

⁴² Magyar Katonaújság, 1939. jan. 29. 1.

⁴³ Magyar Katonaújság, 1939. febr. 5. 1.

kezően nagyobb hangsúlyt kapott.⁴⁴ A katonai előképzés és tényleges kiképzés közötti szerves kapcsolat megteremtése érdekében a leventekötelezettség felső határát a 23. életévben jelölték meg. „Ezen a korhatáron túl is leventekötelesek maradnak tényleges katonai szolgálatra való bevonulásukig azok, akik a tényleges katonai szolgálat megkezdésére halasztást kaptak” — magyarázta a törvényt a részletes indoklás.⁴⁵

A törvény nem tett említést a levante-főfelügyelő személyének kiválasztására és kinevezésére vonatkozóan — ami a HM és a VKM közötti feszültség további növelésére adott lehetőséget —, ugyanakkor a levanték képzési és nevelési anyagának meghatározásában biztosította a Honvédelmi Minisztérium primátusát.⁴⁶ Hasonlóan rendelkezett az oly sokat vitatott oktatókérdés tekintetében is. A törvény részletes indoklása a következőket mondta erről a kérdésről: „A-bekezdésben foglalt javaslat indoka az, hogy a levantefoglalkoztatás, bár főleg katonai előképzési célokat fog szolgálni, mégis . . . alkotó része a magyar ifjúság nevelésének, amely tevékenységénél pedig különösen a fiatalabb levantekötelesekre való tekintettel, az iskolai tanszemélyzet közreműködését nem lehet nélkülözni. A közreműködést természetesen a vallás- és közoktatásügyi miniszter szabályozná a honvédelmi miniszter részéről megjelölendő kívánalmaknak megfelelően.”⁴⁷

Az intézmény anyagi fedezetét illetően részben figyelembevették a VKM és a Belügyminisztérium észrevételeit, de a törvényhatóságoknak átmenetileg viselnie kellett a fenntartás és a fejlesztés terheit.⁴⁸ A vállalatok, üzemek anyagi kötelezettségeit a korábbinál célszerűbben állapították meg. „A kisebb üzemeknek — szól a részletes indoklás — társítása helyett a levantéképzés költségeihez való hozzájárulás fizetésére kötelezést a gyakorlati tapasztalatok teszik kívánatossá, mert a társítás gyakorlati keresztülvitele⁴⁹ a legtöbb esetben súlyos nehézségekbe ütközött.”⁵⁰ A totalizatórból származó összegnek eddig az iskolán kívüli testnevelésnél hasznosított részét a törvény értelmében a levantéképzésre kellett fordítani. A törvény módot adott arra, hogy a levantekötelezettséggel kapcsolatos új létesítményeket úgy alakítsák ki, hogy azok egyben a magyar társadalmi sportot is szolgálják. A levanték egyesületi sportolására vonatkozó rész megfogalmazásánál is gondoltak erre.

A törvény a levanték és családjuk anyagi érdekeit figyelembevevő szakaszokat is tartalmazott.⁵¹ Ezzel együtt a felnőttekre és a kötelezettekre nézve egyaránt gondosan ügyeltek arra, hogy megfogalmazásuk kiküszöböljön minden támadási lehetőséget.⁵² A levanték egyesülési és gyülekezési jogát — pedig már 1929-ben sürgették! — még mindig nem sikerült a kívánt mértékben törvényesen korlátozni. Erre csak a háború alatt kerülhetett sor.

⁴⁴ OL. Büm. ált. 62/fasc. 557—560 pag. Az 1939: II. tc. szövege, általános és részletes indoklása. Részletes indoklás az 1. §-hoz.

⁴⁵ Uo. Részletes indoklás a 2. §-hoz.

⁴⁶ Uo. 1939:II. tc. II. R. 1. §. 2. bek.

⁴⁷ Uo. Részletes indoklás a 8. §-hoz.

⁴⁸ Uo. 7. §-hoz.

⁴⁹ Erre vonatkozóan idéztük dolgozatunk első részében a Pécs környéki bányák tulajdonosainak taktikáját.

⁵⁰ Uo. 8. bek. c. pontja.

⁵¹ Uo. Részletes indoklás a 3. §-hoz, 4. §. 3. bek., 7—9. bek. 5. §. Utóbbi a különbizottsági viták eredményeként módosították, s a parlamentben már átalakított formájában hangzott el.

⁵² Uo. Részletes indoklása 6. §-hoz. Ehhez l. még HIL. VKF. 1939. Eln/1. oszt. 215. dbz. 4499. sz. A 3. sz. melléklet a 68.042/eln. h. kiv. 1939. sz. H. M. rendeleteh. A levanteköteles ifjakra vonatkozó fejelemly szabályok. Ennek szövegezésén erősen érződik a VKM befolyása.

Ennek ellenére a törvény biztosította az egész magyar ifjúság — iskolás és iskolán kívüli ifjúság — egységes katonai előképzésének megindítását a HM vezetése mellett. A legfelső katonai vezetés győzelme szinte teljes volt. Teljes diadalról csak azért nem beszélhetünk, mert hátra volt még a végrehajtási utasítás kidolgozása, s mint tudjuk,⁵³ ennek során ismét fellángoltak a polgári és katonai vezetés közötti harcok.

⁵³ L. a már idézett Teleki-féle előterjesztést: Horthy Miklós titkos iratai, 243—44.